

ԱՆԱՀԻՏ ԱՐԲԱՀԱՄՅԱՆ

Եվրասիա միջազգային համալսարանի
իրավագիտության ֆակուլտետի
հայցորդ

ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ՝ ՄԻԵԿ-Ի 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՎ ՄԻԵԿ-Ի ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Սույն հոդվածը նվիրված է արդար դատաքննության իրավունքի կարևորագույն տարրերի ուսումնասիրությանը՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի (ՄԻԵԿ) 6-րդ հոդվածի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԳ) նախադեպային իրավունքի համատեքստում: Հեղինակը հանգամանորեն վերլուծում է արդար դատաքննության իրավունքի կառուցվածքային տարրերը՝ դատարանի անկախությունն ու անաչառությունը, ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունքը, դատաքննության հրապարակայնությունը, կողմերի հավասարության սկզբունքը, դատական պաշտպանության իրավունքը, մեղադրյալին հասկանալի լեզվով տեղեկացնելու իրավունքը և անմեղության կանխավարկածը: Հոդվածում առանձնակի ուշադրություն է դարձվում ՄԻԵԿ-ի նախադեպային իրավունքին, որը զարգացրել և ամրապնդել է արդար դատաքննության չափանիշները: Հոդվածի եզրակացությունում ներկայացվում են առաջարկություններ՝ ուղղված արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման երաշխիքների համակարգի կատարելագործմանը Հայաստանի Հանրապետությունում՝ համաձայն ՄԻԵԿ-ի և ՄԻԵԳ-ի չափանիշների:

Հիմնարարներ - Արդար դատաքննություն, ՄԻԵԿ 6-րդ հոդված, ՄԻԵԳ, դատական անկախություն, անաչառություն, ողջամիտ ժամկետ, հրապարակայնություն, կողմերի հավասարություն, դատական պաշտպանություն, անմեղության կանխավարկած, մարդու իրավունքներ, իրավունքի գերակայություն, դատական բարեփոխումներ:

1. Ներածություն

Անձի՝ դատարան դիմելու, դատարանի առջև ներկայանալու և դատական կարգով իր իրավունքների պաշտպանության իրավունքի ապահովումը հանդիսանում է յուրաքանչյուր իրավական պետության պարտավորությունը:

Արդար դատաքննության գաղափարը բխում է պետության դրական պարտավորությունից՝ հարգելու մարդու արժանապատվությունը և անհատի ազատությունը՝ որպես արդարության հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքներ:

Երբ դատարանների ընթացակարգերը համապատասխանում են հավասարության, անաչառության և արդար մրցակցության սկզբունքներին, ձևավորվում է Ֆուլերի կոչած՝ «օրենքի ներքին բարոյականությունը»²:

Ինչպես նշել է Հեգելը իր «Իրավունքի փիլիսոփայությունը» աշխատությունում՝ իրավունքի փիլիսոփայությունը պահանջում է, որ իրավունքը չմնա միայն վերացական սկզբունք, այլ ունենա իր իրական իրագործումը՝ դատարանի և դատական համակարգի միջոցով:

Արդար դատաքննության իրավունքն առաջին անգամ իր ամրագրումն է ստացել դեռևս 1215 թվականին Անգլիայում ընդունված «Մագնա Կարտայում»⁴, հետագայում արդեն 1679 թվականին՝ Անգլիայի Հաբեաս Կորպուս ակտում⁵, 1789 թվականին՝

Ֆրանսիայի Մարդու և քաղաքացու իրավունքների հռչակագրում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Սահմանադրության 1791 թվականի 5-րդ, 6-րդ և 7-րդ փոփոխություններում: Արդար դատաքննության իրավունքը, սակայն, իր ամբողջական ձևը ստացավ միայն 20-րդ դարում՝ Միավորված Ազգերի Կազմակերպության (այսուհետ՝ նաև ՄԱԿ) 1948 թվականի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով՝ և 1976 թվականի «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրով⁶, ինչպես նաև 1950 թվականի Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայով:

Հայաստանի Հանրապետությունում արդար դատաքննության իրավունքն առաջին անգամ ամրագրվել է 1995 թվականի Սահմանադրության 39-րդ հոդվածով, համաձայն որի. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի հրապարակային քննության իրավունք»⁷:

Հայաստանի Հանրապետությունը 2002 թվականին դարձավ Եվրոպայի խորհրդի անդամ և վա-

վերացրեց Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա կամ ՄԻԵԿ)՝ պարտավորվելով հարգել և ապահովել դրանում ամրագրված իրավունքները և ազատությունները: Այս պահից սկսված Կոնվենցիայի նորմերը դարձան անմիջականորեն կիրառելի ներպետական իրավունքում, իսկ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռները՝ պարտադիր կատարման ենթակա:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունում (այսուհետ նաև՝ Սահմանադրություն) կատարված 2005 և 2015 թվականների փոփոխություններով արդար դատաքննության իրավունքը ընդլայնվեց՝ համահունչ դառնալով Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքի չափանիշներին:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը երաշխավորում է. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք...»:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, 63-րդ հոդվածի հիմքով, նույնպես սահմանում է արդար դատաքննության իրավունքը: Հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք: Նույն հոդվածը սահմանում է նաև հիմնական իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործման արգելքը:

Արդար դատաքննության իրավունքն ամրագրող միջազգային և ներպետական իրավական ակերը կարևոր գործիք են հանդիսանում մարդու և քաղաքացու իրավունքների դատական պաշտպանության համար:

Սույն հոդվածն անդրադառնում է արդար դատաքննության իրավունքին՝ վերլուծելով վերջինիս կառուցվածքային դրույթները ՄԻԵԿ-ի նախադեպային իրավունքի համատեքստում: Հոդվածը անդրադառնում է նաև արդար դատաքննության իրավունքի կիրարկմանը Հայաստանի Հանրապետությունում և դրա լիակատար ապահովման իրավական մարտահրավերներին:

2. Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Սույն հետազոտությունը հիմնված է իրավական հետազոտության համալիր մոտեցման վրա՝ ուղղված արդար դատաքննության իրավունքի տեսական և գործնական ասպեկտների խորը վերլուծությանը: Հետազոտության մեթոդաբանությունը համատեղում է իրավաբանական դոգմատիկ, հա-

մեմատական իրավական և իրավական վերլուծության մեթոդները՝ ստեղծելով բազմակողմանի մոտեցում արդար դատաքննության իրավունքի ուսումնասիրության համար: Հետազոտության մեթոդաբանական սինթեզը հնարավորություն է տվել ուսումնասիրել ոչ միայն ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի տեքստային բովանդակությունը, այլև դրա կիրարկման պրակտիկան ՄԻԵԿ-ի նախադեպային իրավունքի միջոցով: Սույն մեթոդաբանական մոտեցումը թույլ է տվել իրականացնել արդար դատաքննության իրավունքի համապարփակ վերլուծություն՝ համատեղելով տեսական և գործնական ասպեկտները: Կիրառված մեթոդների համալիրը ապահովել է հետազոտության գիտական հիմնավորվածությունը և արդյունքների վստահելիությունը: Հետազոտության արդյունքները նպաստում են արդար դատաքննության իրավունքի ավելի լայն ըմբռնմանը և դրա արդյունավետ իրականացման ուղիների բացահայտմանը Հայաստանի Հանրապետությունում:

3. Հետազոտության արդյունքներ և քննարկում

ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի համաձայն. «1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատավճիռը հրապարակվում է դռնբաց նիստում, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ՝ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը:

2. Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան:

3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

- ա) իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին,
- բ) բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու

համար,

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, +եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը,

դ) հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու՝ իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները,

ե) օգտվելու թարգմանչի անվճար օգնությունից, եթե ինքը չի հասկանում դատարանում գործածվող լեզուն կամ չի խոսում այդ լեզվով»:

Այսպիսով, ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածը երաշխավորում է անձի արդար դատաքննության իրավունքը, երբ որոշվում են վերջինիս քաղաքացիական իրավունքները և երբ ներկայացվում է քրեական մեղադրանք: Հաշվի առնելով ժողովրդավարական հասարակությունում մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում սույն իրավունքի առանցքային նշանակությունը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ մաս ՄԻԵԿ) իր դատական պրակտիկայով ընդլայնել է արդար դատաքննության իրավունքի տարրերը, օրինակ, «Golder v. United Kingdom» գործով նշելով, որ 6-րդ հոդվածը ենթադրում է մաս դատարան դիմելու իրավունք¹¹:

ՄԻԵԿ-ը մեկ այլ՝ «Delcourt v. Belgium» գործով արձանագրել է. «Կոնվենցիայի տրամաբանությամբ ժողովրդավարական հասարակությունում արդար դատաքննության իրավունքն այնքան առանցքային նշանակություն ունի, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի սահմանափակող մեկնաբանությունն անհամատեղելի կլիներ սույն դրույթի նպատակների և նշանակության հետ (...):»¹²:

Դատարանի անկախությունն ու անաչառությունը

Արդար դատաքննության կարևորագույն երաշխիքներից մեկը անկախ և անաչառ դատարանի կողմից գործի քննությունն է: Անկախության և անաչառության չափանիշները սերտորեն կապված են միմյանց հետ: Դատական անկախությունը ենթադրում է դատարանի ինստիտուցիոնալ անկախություն՝ ինչպես գործադիր, այնպես էլ օրենսդիր իշխանություններից, ինչպես մաս դատավորների անհատական անկախություն՝ գործի քննության ընթացքում արտաքին ազդեցություններից: Դատարանի անկախությունն ու անաչառությունը մեկնաբանվում է ՄԻԵԿ կողմից վերջինիս դատական պարկտիկայի միջոցով: Այսպես, ՄԻԵԿ-ը Delcourt v. Belgium գործում նշել է. «Մարդու իրավունքների

և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճարեկ դատարաններ, սակայն եթե ստեղծվել են, ապա պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից»:

Անաչառության չափանիշին անդրադառնալիս ՄԻԵԿ-ը «Piersack v. Belgium» գործով տարանջատեց անաչառության երկու ասպեկտ՝ սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ¹⁴: Սուբյեկտիվ անաչառությունը կապված է դատավորի անձնական կողմնակալության բացակայության հետ: Ենթադրվում է, որ դատավորը սուբյեկտիվ առումով անաչառ է, եթե չի ապացուցվում հակառակը¹⁵: Օբյեկտիվ անաչառությունը, ընդհակառակը, պահանջում է, որ դատարանը անաչառ երևա արտաքին դիտորդի համար¹⁶: Այս համատեքստում կարևոր է հիշյալ սկզբունքը. «արդարությունը պետք է ոչ միայն իրականացվի, այլև տեսանելի լինի, որ իրականացվում է» (justice must not only be done, it must also be seen to be done)¹⁷:

Ինքնաբացարկի ինստիտուտը ևս կարևոր դեր է խաղում անաչառության երաշխավորման գործում: «De Cubber v. Belgium» (1984) գործով ՄԻԵԿ-ը փաստեց, որ դատավորը, որը նախկինում կապված էր մույն կամ հարակից գործերի հետ, պետք է ինքնաբացարկ հայտարարի¹⁸: Ավելին, ինքնաբացարկի վերաբերյալ որոշումը պետք է պատճառաբանված լինի, քանի որ դա ազդում է արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման վրա:

Դատական համակարգի ինստիտուցիոնալ անկախության խնդրին անդրադառնալիս ՄԻԵԿ-ը «Campbell and Fell v. the United Kingdom» գործով նշում է, որ դատական անկախությունը պահանջում է, որպեսզի դատարանի կազմը, լիազորությունները, նշանակման և պաշտոնաթողության կարգը սահմանվեն օրենքով, և դատավորները պաշտպանված լինեն արտաքին ճնշումներից¹⁹:

Ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունքը

Գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքը արդար դատաքննության իրավունքի կենտրոնական տարրն է: H. v. France (1989)²⁰ գործով ՄԻԵԿ-ը սահմանեց չորս հիմնական չափանիշ՝ ողջամիտ ժամկետի գնահատման համար.

1. գործի բարդությունը. բարդ գործերը, որոնք պահանջում են բազմաթիվ փորձաքննությունների անցկացում, մեծ քանակությամբ վկաների հարցաքննում կամ միջազգային իրավական օգնություն, կարող են ավելի երկար ժամանակ պահանջել:
2. դիմողի վարքագիծը. եթե դիմողն ինքն է հետաձգում վարույթը, օրինակ՝ առանց հարգելի

պատճառի չներկայանալով դատական նիստերին կամ ներկայացնելով անհիմն միջնորդություններ, հետևապես, ակնհայտորեն չարաշահելով իրավունքը, ապա դա նվազեցնում է նրա բողոքի արդյունավետությունը:

3. պետական մարմինների վարքագիծը. սա առանցքային գործոն է, քանի որ պետությունը պատասխանատու է դատավարության արդյունավետ կազմակերպման համար: Անհարկի հետաձգումները, գործի քննության անհիմն կասեցումները կամ որոշումների ուշացած ընդունումը պետական մարմինների կողմից խախտում են ողջամիտ ժամկետի պահանջը:

4. գործի կարևորությունը դիմողի համար և ռիսկի աստիճանը. եթե գործը վերաբերում է անձի կարևոր իրավունքների պաշտպանությանը՝ օրինակ, զբաղվածությանը, խնամակալությանը, աշխատանքին կամ առողջական վիճակին, դատավարությունը պետք է իրականացվի առավել արագ ընթացակարգով²¹:

«Kudla v. Poland» (2000) գործով ՄԻԵԳ-ը շեշտեց, որ «ողջամիտ ժամկետի պահանջը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ինքնուրույն երաշխիք, և դատավարության անհարկի երկարաձգումը կարող է վնաս պատճառել արդարադատության իրականացմանը և հանրային վստահությանը դատական համակարգի նկատմամբ»:

Հայաստանի Հանրապետությունում ողջամիտ ժամկետի պահանջի խախտումները կրկնվող խնդիրներից են, ինչը արտացոլվել է ՄԻԵԳ-ի բազմաթիվ վճիռներում: «Lmntyas and Sloyan v. Armenia»²², «Vassilyan and others v. Armenia»²³ և «FIL LLC v. Armenia»²⁴ գործերով Դատարանը արձանագրել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտումներ՝ կապված դատավարության անհարկի երկարաձգման հետ: Այս գործերում դատավարությունը տևել է տարիներ՝ առանց հիմնավոր պատճառների:

ՄԻԵԳ-ը, անդրադառնալով դատավարական ժամկետների խնդրին, արձանագրել է, որ օրենսդիրը պետք է սահմանի հստակ ժամկետներ և երաշխիքներ՝ դատավարության ողջամիտ ժամկետում ավարտելու համար: Միաժամանակ, դատարանները պետք է ապահովեն, որ վարույթի յուրաքանչյուր փուլ իրականացվի առանց անհարկի հետաձգումների²⁵:

Դատաքննության հրապարակայնությունը

Դատաքննության հրապարակայնությունը ապահովում է դատական գործընթացների թափանցիկությունն ու հանրային վերահսկողությունը: Ինչպես նշել է Դատարանը «Axen v Germany» գործով «Դատական մարմինների առաջ դատաքննության հրապարակային բնույթը, որին հղում է կատարում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, դիմողներին

պաշտպանում է արդարադատության գաղտնի, առանց հասարակության հսկողության իրականացումից: Դա նաև հանդիսանում է ինչպես վերահաս, այնպես էլ ստորահաս ատյանների դատարանների գործունեության նկատմամբ վստահության ամրապնդման միջոցներից մեկը: Արդարադատության իրականացման ընթացքը դարձնելով թափանցիկ՝ հրապարակայնությունը նպաստում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակին հասնելուն, այն է՝ արդար դատաքննության ապահովումը, որի երաշխիքը հանդիսանում է ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը՝ Կոնվենցիայի լույսի ներքո»²⁶:

Հրապարակայնության սկզբունքն ունի երկու հիմնական ասպեկտ՝ դատական նիստի հրապարակայնությունը և դատական ակտի հրապարակայնությունը: Առաջին դեպքում հրապարակայնությունը ապահովվում է նրանով, որ հասարակությունը և մամուլը կարող են ներկա գտնվել դատական նիստերին, իսկ երկրորդ դեպքում՝ դատական ակտերի հրապարակման միջոցով²⁷:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն ամրագրում է հրապարակայնության սկզբունքը, սակայն թույլ է տալիս բացառություններ՝ հասարակական կարգի, անչափահասների շահերի, կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանության կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության նպատակով: Այդուհանդերձ, ՄԻԵԳ-ը դատական պրակտիկայում ընդգծվում է, որ այս բացառությունները պետք է հստակ մեկնաբանվեն, և ցանկացած սահմանափակում պետք է լինի պատճառաբանված: Օրինակ,²⁸ «Campbell and Fell v the United Kingdom» գործով ՄԻԵԳ-ը նշել է, որ չի կարելի հաշվի չառնել այն փաստերը, որոնք վերաբերում են հասարակական կարգին և անվտանգության հարցերին, երբ նման քննությունն իրականացվում է դռնբաց: Դա աներևակայելի դժվարություններ կստեղծեր պետական իշխանության համար:

Դատարանը որոշել է, որ չնայած հրապարակային քննությունների իրականացման լիովին արգելումը չի կարող արդարացված լինել, այնուամենայնիվ, պրոֆեսիոնալ կարգապահական քննությունը, հանգամանքներից կախված, կարող է իրականացվել դռնփակ: Հրապարակային դատաքննության անհրաժեշտության հարցը որոշելիս պետք է հաշվի առնվեն այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են մասնագիտական գաղտնիքի պահպանումը և այցելուների կամ հիվանդների մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը²⁹:

Հայաստանի պարագայում ՄԻԵԳ-ը մի քանի գործերով անդրադարձել է հրապարակայնության խնդրին: Օրինակ, «Gevorgyan and Others v. Armenia»³⁰ գործով Դատարանը արձանագրել է, որ վերաքննիչ ատյանի դատական նիստերի անցկացումը փակ դռների հետևում՝ առանց համապա-

www.artadaratutyunjournal.com

տասխան հիմնավորման, խախտում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջները:

Կողմերի հավասարությունը (equality of arms)

Արդար դատաքննության իրավունքի տարր կողմերի հավասարության չափորոշիչը ենթադրում է, որ դատավարության կողմերից յուրաքանչյուրին պետք է երաշխավորել իր գործն այնպիսի պայմաններում ներկայացնելու հնարավորություն, որոնք, ի տարբերություն հակառակ կողմի, նրան չեն դնում էականորեն անբարենպաստ դրության մեջ: Կողմերի դրությունը դատաքննության ժամանակ պետք է լինի արդարացիորեն հավասար³¹: Արդար դատաքննության իրավունքը նույնպես ենթադրում է վարույթի մրցակցային բնույթ, որը նշանակում է կողմերի համար ինչպես քրեական, այնպես էլ քաղաքացիական գործերով, սկզբունքային հնարավորություն տեղեկացված լինելու բոլոր ներկայացված ապացույցների կամ արձանագրված դիտողությունների մասին, և դրանք մեկնաբանելու հնարավորություն³²:

Օրինակ, «Յեապերսն ընդդեմ Բելգիայի» գործով Հանձնաժողովը հայտարարել է, որ հոդված 6(3)բ-ի հետ համատեղ դիտարկվող կողմերի հավասարության սկզբունքին համապատասխան դատախազության մարմինների վրա պարտականություն է դրվում ներկայացնել ցանկացած նյութեր, որոնք գտնվում են նրանց տնօրինության տակ կամ հասու են նրանց, որոնք կարող են մեղադրյալին օգնել ազատվելու պատասխանատվությունից կամ ստանալու նվազ խիստ պատիժ: Նշված սկզբունքի գործողությունը տարածվում է այն նյութերի վրա, որոնք կարող են կասկածի տակ դնել մեղադրանքի վկայությունների արժանահավատությունը: Մեկ այլ, «Ֆուլեն ընդդեմ Ֆրանսիայի» գործով³³ Գատարանը վճռել է, (...) քանի որ դատարանում ինքն իրեն պաշտպանել ցանկացող մեղադրյալին դատախազի կողմից մերժվել է օգտվել գործի նյութերից և պատճենահանել գործում եղած փաստաթղթերից (որն էլ նրան գրկել է պատշաճ կերպով պատրաստել իր պաշտպանությունը), ապա տեղի է ունեցել 6(3)բ հոդվածի հետ համատեղ դիտարկվող կողմերի հավասարության սկզբունքի խախտում:

«Դուռն և Դեյլիսն ընդդեմ Սիացյալ Թագավորության» գործով³⁴ երկու դիմողները և մեկ այլ երրորդ անձ մեղադրվում էին սպանության, ծանր մարմնական վնասվածք հասցնելու և երեք կետով կատարված կողոպուտ կատարելու մեջ: Մեղադրանքը գլխավորապես հիմնվում էր անձանց մի փոքր խմբի կողմից տրված ցուցմունքների վրա, որոնք ապրում էին դիմողների հետ, և որոնցից մեկը հանդիսանում էր դիմողներից մեկի ընկերուհին: Երեք անձինք դատապարտվել էին այդ մեղադրանքներով, և Վերաքննիչ դատարանն անփոփոխ

էր թողել դատավճիռները: Գատարանը որոշում է կայացրել նյութը չիրապարակելու մասին:

Եվրոպական դատարանը նշել է, որ կարևոր ապացույց հրապարակելը բացարձակ իրավունք չէ, և որ կարող են լինել հակասող շահեր, այնպիսիք. ինչպիսիք են վկաների պաշտպանությունը կամ հանցագործության քննության գաղտնի ոստիկանական մեթոդները պահպանելը: Այդուհանդերձ, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով թույլատրվող իրավունքները սահմանափակող միակ միջոցները նրանք են, որոնք խիստ անհրաժեշտ են: Գատարանը վճռել է, որ քողարկված տեղեկության կարևորության մեղադրանքի գնահատականը չի համապատասխանել դատաքննության մրցակցության և կողմերի հավասարության սկզբունքներին: Վերաքննիչ դատարանում գործի քննությունը բավարար չէր շտկելու տեղի ունեցած անարդարությունն այն պատճառով, որ դատավորները քողարկված նյութի հնարավոր կարևորությունը հասկանալու համար կաշկանդված էին առաջին ատյանի դատարանում դատաքննությանը և գործի վերաբերյալ միայն մեղադրանքի կողմից տրամադրված նյութերի պատճեններով: Հետևաբար, Գատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել 6(1) հոդվածի խախտում³⁵:

Գատական պաշտպանության իրավունքը

Գատական պաշտպանության իրավունքը արդար դատաքննության իրավունքի անբաժանելի մասն է: ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետը երաշխավորում է. «պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը»:

«Artico v. Italy» (1980) գործով ՄԻԵԿ-ը սահմանեց, որ պաշտպանի իրավունքն իրավական արդյունավետ իրավունք է, այլ ոչ թե տեսական կամ ձևական: Գատարանը նշեց. «Կոնվենցիան նպատակադրված է երաշխավորելու իրավունքներ, որոնք գործնական են և արդյունավետ, այլ ոչ թե տեսական կամ պատրանքային»³⁶: Սա նշանակում է, որ պետությունը պարտավոր է ոչ միայն նշանակել պաշտպան, այլև ապահովել, որ նշանակված պաշտպանն իրականում արդյունավետ պաշտպանություն տրամադրի:

ՄԻԵԿ-ը, մեկ այլ, *S. v. Switzerland* գործով նշեց պաշտպանի և մեղադրյալի միջև գաղտնի հաղորդակցության իրավունքի կարևորությունը: Գատարանն արձանագրեց, որ «պաշտպանի և իր հաճախորդի միջև գաղտնի շփումների իրավունքը պաշտպանության իրավունքի հիմնական բաղադրիչն է, և ցանկացած սահմանափակում պետք է լի-

www.artadaradatumjournal.com

նել բացառիկ և հիմնավորված»³⁷ :

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանը, իր վճիռներում բազմիցս անդրադարձել է դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանադրական երաշխիքներին՝ շեշտելով մասնավորապես դրանց կարևորությունը անձի հիմնարար իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հարցում: Օրինակ Սահմանադրական դատարանի 1998 թվականի նոյեմբերի 13-ի թիվ ՄԳՈ-138 որոշմամբ դատարանը արձանագրել է հետևյալը. «Մարդու՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների լիակատար և համապարփակ պաշտպանության կարևոր երաշխիք է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 38 հոդվածով նախատեսված դատական պաշտպանության իրավունքը:

Ելնելով միջազգային իրավունքի նորմերից և սկզբունքներից, առաջնային համարելով մարդու անօտարելի իրավունքները և հաշվի առնելով, որ ՀՀ Սահմանադրության 38 հոդվածի երկրորդ մասը, առանց բացառության, ամրագրում է յուրաքանչյուր մարդու՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքը, ՀՀ Սահմանադրությունն այդ իրավունքի սահմանափակման հնարավորություն է նախատեսել միայն Սահմանադրության 45 հոդվածի հիմքերով:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 45 հոդվածն ընդհանրապես արգելում է որևէ կերպ սահմանափակել յուրաքանչյուր անձի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 39 հոդվածում (խախտված իրավունքներ վերականգնման իրավունք) ամրագրված իրավունքը:»

ՄԳՈ-1295 գործով սահմանադրական դատարանն արձանագրել է. «Սահմանադրական դատարանը կարևոր է համարում արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրատարր հանդիսացող՝ անձի՝ լավելու (անձամբ պաշտպանվելու) իրավունքի իրացումն ինչպես առաջին ատյանի դատարանում, այնպես էլ դատական բողոքարկման (ստուգման) հետագա ընթացակարգերում:»

Սահմանադրական դատարանը մեկ այլ գործով շեշտել է անձի լավամ լինելու իրավունքի կարևորությունը՝ որպես արդար դատաքննության բաղադրատարր՝: Այս գործով հղում է արվել նաև ՄԻԵԳ-ի նախադեպային իրավունքին, որում ասվում է, որ կալանավորված անձի լավելու հնարավորությունը, անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով համարվում է ազատությունից զրկման գործերով հիմնարար երաշխիք՝:

Մեղադրյալին հասկանալի լեզվով տեղեկացնելու իրավունքը

ՄԻԵԳ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ե) կետը սահմանում է, որ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի «իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին»:

Այս դրույթն ունի երեք հիմնական տարր. Նախ՝ տեղեկացումը պետք է լինի «հասկանալի լեզվով»: Սա ենթադրում է, որ եթե մեղադրյալը չի խոսում դատավարության լեզվով, ապա տեղեկատվությունը պետք է տրամադրվի նրա մայրենի լեզվով կամ այն լեզվով, որին նա տիրապետում է⁴¹: Երկրորդ՝ տեղեկացումը պետք է լինի «անհապաղ»: Սա նշանակում է, որ մեղադրյալը պետք է տեղեկացվի մեղադրանքի մասին հնարավորինս կարճ ժամանակահատվածում՝ իր իրավունքներն արդյունավետ իրականացնելու համար: Եվ երրորդ՝ տեղեկացումը պետք է լինի «հանգամանորեն»: Սա ենթադրում է, որ մեղադրյալը պետք է ստանա բավարար տեղեկատվություն՝ հասկանալու իրեն ներկայացված մեղադրանքի էությունը և պատրաստելու իր պաշտպանությունը: «Pélissier and Sassi v. France» գործով ՄԻԵԳ-ը շեշտեց, որ «մեղադրանքի մասին տեղեկացումը պետք է լինի բավականաչափ մանրամասն՝ մեղադրյալին հնարավորություն տալու արդյունավետորեն պաշտպանվել»:

Միաժամանակ կարևոր է, որ տեղեկացումը իրականացվի իրավապահ մարմինների, այլ ոչ թե քաղաքացիական անձանց կողմից՝:

Անմեղության կանխավարկածը

Անմեղության կանխավարկածը ՄԻԵԳ-ի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասով երաշխավորված հիմնարար սկզբունք է, համաձայն որի. «Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան»:

Այս սկզբունքն ունի մի քանի կարևոր հետևանք.

Առաջին՝ ապացուցման պարտականությունը կրում է մեղադրանքի կողմը: Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը:

Երկրորդ՝ կասկածի դեպքում որոշումը պետք է կայացվի մեղադրյալի օգտին (in dubio pro reo):

Երրորդ՝ անմեղության կանխավարկածը պահանջում է, որ պետական պաշտոնատար անձինք և դատարանները ձեռնպահ մնան այնպիսի հայտարարություններից, որոնք ենթադրում են մեղադրյալի մեղավորությունը՝ մինչև դրա օրինական ապացուցումը:

«Lutz v. Germany» գործով⁴³ Գատարանը նշել է, որ չի կարելի վնասի հատուցման գործով ընդունված որոշման մեջ օգտագործել այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք կասկածի տակ են դնում այն ան-

ծին, որի նկատմամբ գործի վարույթը կարճվել է:

Եվրոպական դատարանը մեկ այլ «Minelli v. Switzerland» գործով⁴⁴ կայացրած վճռով այն կարծիքն է հայտնել, որ մեղադրյալի անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել միայն դատարանի ոչ վերջնական որոշմամբ: Մասնավորապես ասված է. «Դատարանի կարծիքով, անմեղության կանխավարկածը կխախտվի, երբ առանց մեղադրյալի մեղավորությունը՝ օրենքին համապատասխան նախապես ապացուցելու, և հատկապես առանց նրան հնարավորություն տալու օգտվելու իր պաշտպանվելու իրավունքից, նրան վերաբերող դատական որոշումն արտահայտում է այն կարծիքը, որ նա մեղավոր է (...): Չնայած պաշտոնական եզրահանգման բացակայությանը, չնայած որոշակի զգուշավոր արտահայտություններին («ամենայն հավանականությամբ», «շատ հավանական է. ըր») օգտագործմանը. Պալատը տվել է գնահատականներ, որոնք անհամատեղելի են անմեղության կանխավարկածի հետ»⁴⁵:

4. Եզրակացություն

Արդարադատության համակարգի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արդար դատաքննության իրավունքը ամրագրված է թե՛ Սահմանադրությամբ, թե՛ միջազգային պարտավորություններով, մասնավորապես ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածով, և որ այս իրավունքների իրականացման երաշխիքները հաճախ վերահսկվում են ՄԻԵԿ նախադեպերով: Դատարանների անկախությունը, անաչառությունը, դատավարության ողջամիտ ժամկետները, կողմերի հավասարությունն ու դատական նիստերի հրապարակայնությունը կազմում են արդար դատաքննության կենտրոնական տարրերը, որոնց առնչությամբ դեռևս առկա են մարտահրավերներ:

ՄԻԵԿ որոշումները Հայաստանի դեմ գործերով ոչ միայն բացահայտել են այս խնդիրները, այլև հանդիսացել են ազգային դատական համակարգի բարեփոխումների շարժիչ ուժ: Դրանց ազդեցությամբ ձեռնարկվել են քայլեր դատական գործընթացների արագացման, անվճար իրավաբանական օգնության համակարգի կատարելագործման և էլեկտրոնային արդարադատության ներդրման ուղղությամբ: Այնուամենայնիվ, որոշ ոլորտներում դեռևս առկա են համակարգային խնդիրներ, որոնք պահանջում են լրացուցիչ ինստիտուցիոնալ երաշխիքների և արդյունավետ մեխանիզմների ներդրում, մասնավորապես դատական իշխանության անկախության ամրապնդման, դատական պրոցեսների ողջամիտ ժամկետների պահպանման և դատարանների նկատմամբ հանրային վստահության բարձրացման համար:

Կարծում են, որ Հայաստանում արդար դատաքննության իրավունքնի ապահովման երաշխիք-

ների համակարգի հետագա զարգացումը պետք է ընթանա մի քանի ուղղություններով: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է ապահովել.

1. Դատավարության ողջամիտ ժամկետների խիստ պահպանումը՝ սահմանելով հստակ ժամկետներ և պատասխանատվության մեխանիզմներ դրանց խախտման դեպքում:

2. Դատական ակտերի որակի բարձրացումը՝ ապահովելով պատճառաբանումների համապատասխանությունը ՄԻԵԿ-ի չափանիշներին:

3. Անվճար իրավաբանական օգնության համակարգի արդյունավետության բարձրացումը՝ երաշխավորելով, որ նշանակված պաշտպանները իրականում տրամադրեն արդյունավետ պաշտպանություն:

4. Դատական անկախության երաշխիքների ամրապնդումը՝ պաշտպանելով դատավորներին արտաքին ազդեցություններից և ապահովելով նրանց անկախությունը:

5. Էլեկտրոնային արդարադատության զարգացումը՝ բարձրացնելով դատական գործընթացների արդյունավետությունն ու հասանելիությունը:

6. Զարգացնել դատական համակարգի կարողությունները, բարձրացնել իրավաբանական կրթության որակը՝ միջազգային առաջավոր փորձի հիման վրա:

Այս միջոցառումների համալիր իրականացումը կնպաստի արդար դատաքննության իրավունքի լիարժեք ապահովմանը Հայաստանի Հանրապետությունում՝ համաձայն ՄԻԵԿ-ի և ՄԻԵԿ-ի չափանիշների:

- ¹ Ստոյանովա, Վ. (2023). Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի իրավունքի ներքո դրական սարսափարարությունների շրջանակավորում. անբացատրելից դեպի կոնկրետը: Human Rights Law Review: Ֆուլեր, L. L. (1969). Իրավունքի բարոյագիտությունը. Նյու Հեյվեն: Յեյի Համալսարան:
- ³ Հեգել, Գ. Վ. Ֆ. (1991). Իրավունքի փիլիսոփայություն (թարգմ. Հ. Բ. Նիսբեթ, խմբ. Ա. Վ. Վուդ). Քենբրիջ՝ «Cambridge University Press»:
- ⁴ National Archives and Records Administration, Magna Carta Translation/Transcription, trans. Nicholas Vincent (Washington, DC: NARA, 1297; pdf accessed [date you viewed it]), <https://www.archives.gov/files/press/press-kits/magna-carta/magna-carta-translation.pdf>
- ⁵ Habeas Corpus Act 1679, բաժին I (.That the writ of habeas corpus may be more effectually obtained), ըստ՝ Legislation.gov.uk, <https://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2>:
- ⁶ Ամերիկայի Սիացյալ Նահանգների Սահմանադրություն (1791) Սահմանադրության լրացումներ 5, 6, 7».
<https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm#amendments>
- ⁷ ՄԱԿ, «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր» (1948), Հոդվածներ 10–11,
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- ⁸ ՄԱԿ, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր (ICCPR, 1966, ուժի մեջ՝ 1976), <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
- ⁹ Եվրոպայի Խորհուրդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիա» (1950), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005>
- ¹⁰ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (1995), 39-րդ հոդված:
- ¹¹ Golder v. United Kingdom, European Court of Human Rights, judgment of 21 February 1975, para.36
- ¹² Delcourt v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 17 January 1970, para. 25.
- ¹³ Delcourt v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 17 January 1970, para. 25
- ¹⁴ Piersack v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 1 October 1982, para. 30.
- ¹⁵ Hauschildt v. Denmark, European Court of Human Rights, judgment of 24 May 1989, para. 47.
- ¹⁶ Piersack v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 1 October 1982, para. 30
- ¹⁷ R v. Sussex Justices, ex parte McCarthy [1924] 1 KB 256.
- ¹⁸ De Cubber v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 26 October 1984, para. 24-30.
- ¹⁹ Campbell and Fell v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, judgment of 28 June 1984, para. 78-81.
- ²⁰ H. v. France, European Court of Human Rights, judgment of 24 October 1989, para. 50-59.
- ²¹ König v. Germany, European Court of Human Rights, judgment of 28 June 1978
- ²² Lmnatsakanyan and Sloyan v. Armenia, European Court of Human Rights, judgment of 20 July 2023
- ²³ Vassilyan and Others v. Armenia, European Court of Human Rights, judgment of 8 September 2022
- ²⁴ FIL LLC v. Armenia, European Court of Human Rights, judgment of 31 October 2019
- ²⁵ Zimmermann and Steiner v. Switzerland, European Court of Human Rights, judgment of 13 July 1983, para. 29.
- ²⁶ «Axen v Germany» European Court of Human Rights, judgment of 8 December 1983, para. 25
- ²⁷ «Axen v Germany» European Court of Human Rights, judgment of 8 December 1983, para. 29-32
- ²⁸ «Campbell and Fell v the United Kingdom» European Court of Human Rights, judgment of 28 June 1984, para. 87
- ²⁹ Arbert and Le Compte v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 10 February 1983
- ³⁰ Gevorgyan and Others v. Armenia, European Court of Human Rights, judgment of 30 November 2023
- ³¹ De Haes and Gijssels v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 24 February 1997.
- ³² Jespers v. Belgium, 27 DR 61, European Court of Human Rights, judgment of 23 June 1993, para 63.
- ³³ Foucher v. France, European Court of Human Rights, judgment of 18 March 1997.
- ³⁴ Rowe and Davis v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, judgment of 16 February 2000.
- ³⁵ Ibid
- ³⁶ Artico v. Italy, European Court of Human Rights, judgment of 13 May 1980, para. 33.
- ³⁷ S. v. Switzerland, European Court of Human Rights, judgment of 28 November 1991, para. 48.
- ³⁸ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԳ-Ռ-138, 13 նոյեմբերի 1998 թ.:
- ³⁹ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԳ-Ռ-1295, 2 սեպտեմբերի 2016 թ.
- ⁴⁰ Mamedova v. Russia. European Court of Human Rights. Judgment of 1 June 2006, para. 89.
- ⁴¹ Brozicek v. Italy, European Court of Human Rights, judgment of 19 December 1989, para. 41.
- ⁴² Pélissier and Sassi v. France, European Court of Human Rights, judgment of 25 March 1999, para. 48
- ⁴³ Lutz v. Germany, European Court of Human Rights. Judgment of 25 August 1987
- ⁴⁴ Minelli v. Switzerland, European Court of Human Rights. Judgment of 25 March 1983
- ⁴⁵ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների ժողովածու: Երևան. 2004, էջ 265:

Գրականության ցանկ /Bibliography / Библиографический список

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունված 1995թ:
2. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա՝ ընդունված 1950թ. նոյեմբերի 4:
3. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր՝ ընդունված 1948թ. դեկտեմբերի 10:
4. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր՝ ընդունված 1966թ. դեկտեմբերի 16:
5. «ԱՄՆ Սահմանադրություն» (1971 թ.), 5-րդ, 6-րդ և 7-րդ փոփոխություններ:
6. Habeas Corpus Act (1679), 31 Car. II c. 2.

ՄԵԳ-ի նախադեպեր

7. Golder v. United Kingdom. European Court of Human Rights. Judgment of 21 February 1975
8. Delcourt v. Belgium. European Court of Human Rights. Judgment of 17 January 1970.
9. Piersack v. Belgium. European Court of Human Rights. Judgment of 1 October 1982.
10. Hauschildt v. Denmark. European Court of Human Rights. Judgment of 24 May 1989.
11. De Cubber v. Belgium. European Court of Human Rights. Judgment of 26 October 1984.
12. Campbell and Fell v. the United Kingdom. European Court of Human Rights. Judgment of 28 June 1984.
13. H. v. France. European Court of Human Rights. Judgment of 24 October 1989.
14. König v. Germany. European Court of Human Rights. Judgment of 28 June 1978.
15. Lmnatsakanyan and Sloyan v. Armenia, European Court of Human Rights. Judgment of 20 July 2023.
16. Vassilyan and Others v. Armenia, European Court of Human Rights. Judgment of 8 September 2022.
17. FIL LLC v. Armenia, European Court of Human Rights. Judgment of 31 October 2019.
18. Zimmermann and Steiner v. Switzerland. European Court of Human Rights. Judgment of 13 July 1983.
19. «Axen v Germany» European Court of Human Rights. Judgment of 8 December 1983.
20. Arbert and Le Compte v. Belgium, European Court of Human Rights. Judgment of 10 February 1983.
21. Gevorgyan and Others v. Armenia, European Court of Human Rights. Judgment of 30 November 2023.
22. De Haes and Gijssels v. Belgium, European Court of Human Rights, judgment of 24 February 1997.
23. Jespers v. Belgium, 27 DR 61, European Court of Human Rights. Judgment of 23 June 1993.
24. Foucher v. France, European Court of Human Rights. Judgment of 18 March 1997.
25. Rowe and Davis v. the United Kingdom, European Court of Human Rights. Judgment of 16 February 2000.
26. Artico v. Italy, European Court of Human Rights. Judgment of 13 May 1980.
27. S. v. Switzerland, European Court of Human Rights. Judgment of 28 November 1991.
28. Mamedova v. Russia. European Court of Human Rights. Judgment of 1 June 2006.
29. Brozicek v. Italy. European Court of Human Rights. Judgment of 19 December 1989.
30. Pélissier and Sassi v. France. European Court of Human Rights. Judgment of 25 March 1999.
31. Lutz v. Germany, European Court of Human Rights. Judgment of 25 August 1987
32. Minelli v. Switzerland, European Court of Human Rights. Judgment of 25 March 1983

ՄԳ Որոշումներ

33. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան, որոշում ՄԳՈ-1295, 2 սեպտեմբերի 2016 թ.
34. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարան, որոշում ՄԳՈ-138, 13 նոյեմբերի 1998 թ.:

Գիտական գրականություն

35. Սթոյանովա, Վ. (2023). Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի իրավունքի ներքո դրական պարտավորությունների շրջանակավորում. անբացատրելից դեպի կոնկրետը: Human Rights Law Review
36. Ֆուլեր, L. L. (1969). Իրավունքի բարոյագիտությունը. Նյու Հեյվեն՝ Յեյլի Համալսարան:
37. Հեգել, Գ. Վ. Ֆ. (1991). Իրավունքի փիլիսոփայություն (թարգմ. Հ. Բ. Նիսբեթ, խմբ. Ա. Վ. Վուդ). Քեմբրիջ՝ «Cambridge University Press»:
38. National Archives and Records Administration. Magna Carta Translation/Transcription. Translated by Nicholas Vincent. Washington, DC: NARA, 1297. PDF.

Այլ նյութեր

39. R v. Sussex Justices, ex parte McCarthy. 1924. 1 KB 256.

Անիտ Աբրահյան

Соискатель ученой степени кандидата юридических наук
факультета права Евразийского международного университета

РЕЗЮМЕ

*Право на справедливое судебное разбирательство в контексте
статьи 6 ЕКПЧ и прецедентного права ЕСПЧ*

Настоящая статья посвящена исследованию важнейших аспектов права на справедливое судебное разбирательство в контексте статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод (ЕКПЧ) и прецедентного права Европейского суда по правам человека (ЕСПЧ). Автор подробно анализирует структурные элементы права на справедливое судебное разбирательство: независимость и беспристрастность суда, право на разбирательство в разумный срок, публичность судебного разбирательства, принцип равенства сторон, право на юридическую защиту, право на уведомление на понятном языке и презумпцию невиновности. В статье особое внимание уделяется прецедентному праву ЕСПЧ, которое развило и укрепило критерии справедливого судебного разбирательства. В заключении статьи представлены рекомендации, направленные на совершенствование системы гарантий обеспечения права на справедливое судебное разбирательство в Республике Армения в соответствии со стандартами ЕКПЧ и ЕСПЧ.

Ключевые слова: *Справедливое судебное разбирательство, статья 6 ЕКПЧ, ЕСПЧ, судебная независимость, беспристрастность, разумный срок, публичность, равенство сторон, юридическая защита, презумпция невиновности, права человека, верховенство права, судебные реформы.*

Anahit Abrahamyan

PHD Candidate of the Law Faculty of Eurasia International University

SUMMARY

The right to a fair trial in the context of ECHR article 6 and the case law of the ECtHR

This article examines the essential aspects of the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) and the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR). The author provides a detailed analysis of the structural elements of the right to a fair trial: judicial independence and impartiality, the right to trial within a reasonable time, publicity of proceedings, the principle of equality of arms, the right to legal representation, the right to be informed in an understandable language, and the presumption of innocence. Particular attention is given to the case law of the ECtHR, which has developed and strengthened the criteria for fair trial. The conclusion presents recommendations to improve the system of guarantees for the right to a fair trial in the Republic of Armenia, in accordance with ECHR and ECtHR standards.

Key words: *Fair trial, ECHR Article 6, ECtHR, judicial independence, impartiality, reasonable time, publicity, equality of arms, legal representation, presumption of innocence, human rights, rule of law, judicial reforms.*

Բնագիրը ներկայացվել է 25.11.2025թ.

Ընդունվել է տպագրության 28.11.25թ.